

"...nic nemůže trvat, co není oživeno, co nezíská duši nějakou obětí; prototypem stavitelského ritu je oběť, která se odehrála při založení světa."

Mircea Eliade: Mýtus o věčném návratu

Zkusme na pozadí tohoto citátu konfrontovat dávné, archaické vnímání oběti s tím, co toto slovo znamená pro moderního člověka. Předně je jasné, že člověk moderní doby zřídka vůbec uvažuje o jakékoli oběti. Pokud se s tímto slovem vůbec v běžném životě setkáme, vyjadřuje pouze to, že mluví nebo osoba, o které se mluví, byla postavena před nutnost volby a nebylo možno zvolit obě alternativy současně. Jednu bylo nutno "obětovat". Tím jsme ovšem velice daleko oběti, tak jak je vnímána na archaické úrovni vědomí. Svoje jistě sehrála i (oprávněná) středo- a novověká kritika obětní praxe starověkých náboženství z pozice intelektuální monoteistické víry.¹ Tato kritika byla jistě oprávněná, tak jako (oprávněně) kritizovalo a kritizuje křesťanství nejrůznější jiné projevy archaičtějšího náboženského života. Nemůžeme ovšem poměřovat archaické zkušenosti praxí rozvinutého monotheistického kultu, tím spíše moderní kritické vědy. Přesto je taková kritika možná. Je však vždy kritikou z pozice vyššího a spíše nežli zdrcující a odmítavá by měla být vnímavá a hledět, co z archaických struktur vědomí má ještě dostatek virility a může a tím potažmo i má být integrováno do vyšších struktur. Křesťanství v počátcích středověku zvládlo tuto nelehkou úlohu přímo bravurně, když odmítajíc některé krvavé a hrubě orgiastické kultury přitom strpělo jako součást života zemědělského lidu mnohé archaické obřady vztahující se např. k plodnosti země apod.

Přesto byla obětní praxe rozvinutých starověkých náboženství už vzdálena svému původnímu, archaickému významu. Byla zhusta ryze formální a tak připomínala jakýsi "výměnný obchod" mezi božstvem a lidskou pospolitostí, v pozdějších stádiích starověku dokonce mezi (neosobním) božstvem a lidským jedincem. Kultury, kde si uchovala původní magickou povahu, byly pak právě ty z hlediska dlouhodobého vývoje lidstva nejpodezřelejší. Zároveň máme v pozdním starověku mnoho pokusů o "zduchovení" oběti, např. u Esejců a v různých proudech gnose. V křesťanských spisech se obráží Pavlovým vybídnutím k "LOGIKÉ THYSIA", oběti dle logu. (Řím 12,1)

Toto vybídnutí k přeznačení oběti je důsledkem univerzálního nároku božího. Obětník nemůže sám sebe oddělit od obětovaného, má-li být oběť pravdivým vyjádřením jeho vztahu k božstvu. Je tedy každá oběť obětováním (části) sebe sama. To je jeden nesmírně podstatný rys oběti.

Dalším velice podstatným rysem, jenž v době pozdního starověku též upadal v zapomenutí, je ten, že oběť má tvůrčí sílu a tvoří se jí něco nového. Oběť oživuje, dává duši - viz citát. Toho si je velmi dobře vědoma magie. Ovšem zde se skrývá nebezpečí snad ještě větší. Jestliže se koná oběť, abychom čehokoli dosáhli, nejen že je takové jednání na hranici zneužití (které může následně vyvolat například hněv božstva), ale každým takovým účelovým jednáním se porušuje sama podstata vztahu navozeného obětí, neboť jde o vztah vzdání se, vyprázdnění - kenosis.

¹ Ze současných velkých monoteistických náboženství se oběti v původním starověkém smyslu nezřídka pouze židovství, ale ani tam nejsou oběti vykonávány pro neexistenci chrámu. Nicméně ještě k víře, nauce a vnitřnímu prožitku se postupně obracející židovství prvních křesťanských století považovalo oběť za teoreticky natolik významnou, že jí vyčlenilo celou oblast Mišny, Kodášim)

V pozdně antickém světě již nebyla zřejmě tvůrčí potence oběti příliš vnímána. Tím zajímavější je, že si jí zcela jistě byl vědom Ježíš, neboť jeho výrok o semeni, které, padne-li do země, přinese mnohý užitek (J12,24), sotva lze vykládat jinak. Křesťanství je později vztáhlo na Ježíše samotného, a tak pochopilo jeho poslání jako obětí celého života. Tato interpretace omezila úlohu oběti v křesťanské liturgii na připomínku-zpřítomnění-opakování této Ježíšovy oběti. (Míra ztotožnění se během dějin křesťanství lišila a vyvstávaly o ní často spory.) Je jen ke škodě křesťanství, že si neuchovalo vědomí živé, proměňující moci aspoň této oběti. (I když například Tomáš Akvinský si jí ještě vědom byl!)

Co si z této původní šíře významů oběti uchovala povětrná dcera křesťanské Evropy - naše moderní sekulární společnost? Ve vědomé poloze asi nic. Sebeobětování jde proti duchu doby. Seberealizace je heslem dne. Není už tak podstatné že má stále ubožejší cíle, poněvadž není schopna vzdát se, překročit sama sebe a tím si otevřít obzory hodné jejího snažení. Tak se seberealizujeme v zaměstnání, v honbě za penězi nebo kariérou, ve sportu, v showbusinessu etc. Zapomínáme, že už před téměř dvěma sty léty, na úsvitu moderní doby, napsal o této seberealizaci úchvatné drama J.W.Goethe. Kdybychom dokázali své cíle povznést aspoň na onu "komunální" úroveň a obětovat část svého sobectví, možná bychom dosáhli zadostiučinění, jako se Faustovi dostalo v závěru druhého dílu!

A co tvůrčí síly? Je ještě v éře internetu, obrovských knihoven a globální komunikace možné něco vytvořit? To je problém ještě větší. Zde jsme v naší současné situaci uzátkování téměř hermeticky. Co je ještě možné vytvořit, respektive, co má být vytvořeno, co tu ještě nebylo? Jaké oběti bude třeba, abychom to pochopili?